

Zdenko ČEPIČ

ORIS NASTAJANJA SLOVENSKO-HRVAŠKE MEJE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Državo označuje tudi njeno ozemlje. Le-tega določajo državne meje. Vprašanje državnih meja in tudi notranja upravno ozemeljska razdelitev je za vsako državo posebnega pomena. Čeprav smo Slovenci dosegli svojo samostojno državo šele z osamosvojitvijo od Jugoslavije leta 1991, je v veliki meri vsa slovenska zgodovina povezana z ozemeljskimi in mejnimi vprašanji. Rezultat teh so bili zapisani ob osamosvojitvi v Temeljni ustavni listini o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. V tej so bile opredeljene tudi meje nove države kot meje dotedanje Socialistične federativne republike Jugoslavije z Republiko Avstrijo, z Republiko Italijo in z Republiko Madžarsko v delih, kjer so te mejile na Republiko Slovenijo, meja z Republiko Hrvaško pa je bila opredeljena kot obstoječa meja v okviru dotedanje SFRJ.¹

Vse te meje imajo svojo zgodovino. Ta je glede na zemljepisni položaj slovenskega narodnega ozemlja dolga in burna, čeprav je šlo bolj za spreminjanje meja slovenskega etničnega ozemlja in ne toliko državnih meja. Slovensko ozemlje je bilo namreč od leta 1866 mejno do druge države le s Kraljevino Italijo. Državne meje so v resnici začele igrati vlogo, razen proti Kraljevini Italiji, šele po koncu prve svetovne vojne, ko se je večji del Slovenije vključil v novonastalo jugoslovansko državo in je prek slovenskega ozemlja tekla državna meja Jugoslavije s sosednjimi državami. Do takrat je bilo slovensko ozemlje razdeljeno v okviru avstroogrške države na dežele - kronovine in razen v primeru meje s Kraljevino Italijo ni bilo mejno območje. S pretrganjem državno pravnih vezi z avstroogrsko državo konec oktobra 1918 in nastankom Države Slovencev, Hrvatov in Srbov pa je postalo vprašanje državnih meja in ozemlja te države aktualno. Uveljaviti je bilo treba meje, ki niso bile povsem jasno postavljene proti Nemški Avstriji na severu, proti Madžarski na severovzhodu in proti Kraljevini Italiji. Ta meja je bila v resnici najbolj problematična, saj je Italija v skladu z Londonskim paktom iz aprila 1915 začela zasedati slovensko etnično ozemlje in vzpostavljati novo mejo. Meje s sosednjimi državami so bile vzpostavljene z mirovnimi pogodbami leta 1919 in 1920 (z Republiko Avstrijo 10. septembra v Saint-Germainu oziroma z razglasitvijo rezultatov plebiscita, ki je potekal 10. oktobra 1920 na Koroškem, z Madžarsko v Trianonu 4. junija 1920) oziroma z Italijo s pogodbo med Kraljevino SHS in Kraljevino Italijo v Rapallu leta 1920.

Državne meje z državami, ki mejijo na slovensko etnično ozemlje oziroma ga zaradi postavljenih meja tudi zasedajo, so bile vzpostavljene in načrtane z mednarodnimi pogodbami, medtem ko je bila razmejitev slovenskega ozemlja proti

---

¹ Uradni list Republike Slovenije, 1-4/25. 6. 1991.

sosednjemu hrvaškemu ozemlju ves čas od nastanka jugoslovanske države do njenega konca odvisna od njene notranje upravno ozemeljske ureditve.

***

V dvainsedemdeset in pol letnem obdobju življenja Slovenije v okviru skupne jugoslovanske države so bile vzpostavljene meje predvsem proti sosednjim državam, medtem ko so ostale meje znotraj države na ravni upravnih meja. Te so se spreminjale glede na spremembe v upravno ozemeljski ureditvi ne glede na narodno pripadnost prebivalstva in niti na zgodovinska dejstva. Ne glede na te upravne spremembe pa je meja med Slovenijo in Hrvaško temeljila v večjem delu na meji med deželama Kranjsko in Štajersko z bansko Hrvaško in Vojno krajino. Ta ni bila povsem upoštevana v obdobju med svetovnima vojnama niti pri slovenski meji na vzhodu in jugu proti Hrvaški, saj so bile posamezne manjše upravne enote (občine) vključene v večje po administrativnem načelu in ne po narodnostnem.

V Kraljevini SHS, opredeljeni z vidovdansko ustavo kot centralistična država brez priznavanja narodov, je temu načelu sledila tudi upravno ozemeljska ureditev. Največje upravne enote so postale z zakonom o teritorialni razdelitvi Kraljevine SHS, sprejetim junija 1922, oblasti, ki jih je opredelila Vidovdanska ustava glede na naravne, socialne in ekonomske ozire.² Celotna država je bila razdeljena na 33 oblasti ne glede na narodnostno sestavo prebivalstva. Tako je bila Slovenija razdeljena na dve oblasti, ljubljansko in mariborsko, pri čemer sta obe oblasti presegali slovenske narodnostne meje. V ljubljansko je bil vključen večinsko hrvaški okraj Kastav (do maja 1928), v mariborsko pa celotno Medjimurje. Z naslednjo upravno ozemeljsko ureditvijo je bila oktobra 1929 jugoslovanska država razdeljena na 9 banovin in na mesto Beograd kot posebno upravno enoto; v primeru Slovenije oziroma Dravske banovine je bilo v veliki meri upoštevano narodnostno načelo, čeprav ne v celoti. Medjimurje je postalo del hrvaške Savske banovine, tej pa je bil dodeljen tudi okraj Črnomelj, medtem ko je bil hrvaški okraj Čabar vključen v Dravsko banovino. To se je spremenilo z razmejnitvijo banovin konec avgusta 1931 z Zakonom o spremembah in dopolnitvah zakona o nazivu in razdelitvi Kraljevine na upravna območja. Okraj Čabar je prešel v Savsko banovino, okraj Črnomelj pa je prešel v Dravsko. Temu okraju je bila priključena žumberaška občina Radatovići, do tedaj v okraju Jastrebarsko. Medjimurska občina Štrigova je pripadla Dravski banovini, del na desnem bregu Mure, naselja Bednaj, Laza, Mala Koclja, okraju Lendava, na desnem bregu pa okraju Ljutomer, tri vasi iz čakovskega okraja pa so pripadle ptujskemu okraju. V Savsko banovino pa so prešle slovenske občine iz kočevskega okraja Osilnica, Draga in Trava.³ Prav tako so bile v Savski banovini belokranjske vasi Marindol, Milići, Paunovići, ki so sicer na levem bregu Kolpe. Vzrok je bil najbrž v narodnostni sestavi prebivalcev; bili so namreč Srbi unijatske veroizpovedi.

V času druge svetovne vojne je bilo Medjimurje vključeno v madžarsko zasedbeno območje oziroma je bilo priključeno decembra 1941 Madžarski, belokranjska

² Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, 87-233/27. 6. 1921; čl. 95.

³ Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana 1937, str. 1-2.

naselja na levem bregu Kolpe pa so bila vključena v italijansko zasedbeno območje, v Ljubljansko pokrajino. V okvir Neodvisne države Hrvaške pa so bile v času druge svetovne vojne vključene Mokrice, katerih lastnik je bila zagrebška nadškofija.

***

Po drugi svetovni vojni se je poleg vprašanja meje na zahodu proti Italiji, odprlo nekaj mejnih vprašanj s Hrvaško. Bilo jih je sedem in vsa nikoli niso bila v celoti razrešena. Vzrok je bil v nepripravljenosti to vprašanje geodetsko urediti. Takšen je bil primer ob Muri, kjer se je zaradi neprestane menjave toka reke spreminjala tudi meja. Leta 1955 je Geodetska uprava LRS o tem poročala, da "ukrepi, ki so bili po tem vprašanju podzvati, so bili brezuspešni".⁴ Podobna situacija je bila ob izlivu Sotle v Savo; reka je spremenila strugo, tako da je bila meja postavljena na novo strugo. Šlo je za popravek meje v velikosti 240 ha nenaseljenega ozemlja. Glede na predvojno stanje je bila izvedena tudi sprememba meje ob Kolpi, med Travo in Osilnico.

Prvo in najtežje vprašanje je bilo glede območja predvojne občine Štrigova v Medjimurju, drugo je bilo vprašanje vasi v Beli krajini. Na novo pa je bila vzpostavljena meja v Istri, ki je formalno postala del jugoslovanske države leta 1947 oziroma 1954 in je šele tedaj postala pravilna razmejitve med republikama resnično vprašljiva.

Čprav je bilo jugoslovansko državno-partijsko vodstvo prepričano, da so mednarodni spori s federativno ureditvijo jugoslovanske države in z deklariranim 'bratstvom in enotnostjo' v Jugoslaviji preseženi, so se kmalu po vojni pokazala ozemeljska nesoglasja med federalnimi enotami. Med vsemi republikami jugoslovanske federativne države so bila nerešena ozemeljska vprašanja, najtežje pa je bilo vprašanje razmejitve med Hrvaško in Srbijo oziroma Vojvodino. Meje republik niso bile natančneje opredeljene v nobenem zakonskem aktu. Jugoslovanska ustava iz januarja 1946 je sicer 'povedala' katere republike sestavljajo FLRJ, ni pa opredelila njihovega ozemlja, kar velja tudi za ustavo LR Slovenije iz januarja 1947. Glede razmejitve med republikami pa je jugoslovanska ustava določala, da to izvršuje Ljudska skupščina FLRJ in da se republiške meje ne morejo spreminjati brez njene privolitve; v slovenski ustavi pa je bilo določeno, da se meje LR Slovenije ne smejo spreminjati brez slovenske privolitve.⁵ Take določbe so bile tudi v vseh nadaljnjih ustavah.

O problematiki razmejitve med jugoslovanskimi republikami tudi ni bilo nič napisanega niti v 'politični' niti v strokovni literaturi. V času, ko so politične razmere v jugoslovanski federativni državi s spori med jugoslovanskimi republikami v začetku devetdesetih let presegle 'politični' nivo in so se začeli 'razreševati' z orožjem, sta o mejah s poudarkom na notranji ozemeljski razdelitvi Jugoslavije

⁴ Arhiv Republike Slovenije, AS 223, Izvršni svet Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije, kabinet Borisa Kraigherja, (dalje AS 223, IS LRS, kabinet B. Kraigherja), f. 8.

⁵ Uradni list Ljudske republike Slovenije, 4a-20/24. 1. 1947; čl. 11.

zbrala arhivske vire beograjska arhivista Miodrag Zečević in Bogdan Lekić.⁶ Ugotavljata, da je vprašanje reševanja medrepubliških meja ovito v meglo in trdita, da razen za nekatere manjše medrepubliške razmejitve ne obstoje nikakršni pisni ali drugačni dokumenti. Ugotavljata, da osnovni problem ni v ohranjenosti gradiva, marveč v tem, da sploh ni bilo ustvarjeno, ker odgovorni državni organi teh vprašanj na načelni ravni niso reševali. Dokumente sta iskala med gradivom zveznega partijskega vodstva (Centralni komite, Politbiro CK, Izvršni komite, Komisija za mednacionalne odnose, za graditev ljudske oblasti) in državnih organov in ustanov (AVNOJ, NKOJ, Začasna ljudska skupščina DFJ, Ustavodajna skupščina, Prezidij Ljudske skupščine DFJ in FLRJ, vlada DFJ in FLRJ, Ministrstvo za konstituantno, Zvezna kontrolna komisija, ...).⁷ Ugotavljata, da je boljše stanje glede dokumentov o posameznih razmejitvah. To velja tudi za eno od razmejitev med Slovenijo in Hrvaško v letu 1946, za katero sta objavila 12 dokumentov. Ti so v glavnem iz fonda Kontrolne komisije pri predsedstvu vlade FLRJ; hranjeni so v Arhivu Jugoslavije v Beogradu. Gre za gradivo o razmejitvi na območju Ljutomera, kjer je bilo sporno območje predvojne občine Štrigova na meji med Prlekijo in Medjimurjem. To pa ni bilo edino mejno vprašanje med sosednjima republikama, čeprav se je to kazalo kot najbolj 'politično' problematično in so dokumenti ohranjeni v 'fondu' zveznih organov le o tej razmejitvi.

***

Mejno problematiko med posameznimi federalnimi enotami so začeli zvezni organi reševati kmalu po koncu vojne. Že junija 1945 je predsedstvo AVNOJ imenovalo komisijo, na čelu katere je bil Milovan Djilas.

Ločila naj bi mejo med Hrvaško in Vojvodino.⁸ Glede na ohranjene oziroma objavljene dokumente pa se je mejno vprašanje med Slovenijo in Hrvaško glede Štrigove začelo kazati jeseni 1945. Predvojna občina Štrigova, ta je bila sicer septembra 1937 razdeljena na dve, Štrigova in Razkrižje, je bila kot del Medjimurja v času vojne vključena v madžarsko zasedbeno območje. Po vojni pa je bilo območje Štrigove vključeno v Slovenijo, čeprav v Zakonu o upravni razdelitvi federalne Slovenije tamkajšnja naselja v okviru okraja Ljutomer niso bila navedena.⁹

O spornem mejnem območju med Slovenijo in Hrvaško na območju predvojne občine Štrigova so iz ministrstva za konstituantno DFJ poročali Predsedstvu Začasne ljudske skupščine DFJ že 22. septembra 1945 v okviru poročila o razmejitvenih problemih med vsemi federalnimi enotami; problem Štrigove je bil označen kot težji. Pomočnik ministra za konstituantno natančnejših podatkov sicer ni imel, navedel pa je, da je prišlo do "močnejšega spora med posameznimi voditelji iz Slovenije in Hrvaške". Zapisal je še, da zato, ker to vprašanje ni rešeno, se

⁶ Miodrag Zečević, Bogdan Lekić, *Državne granice i unutrašnja teritorialna podela Jugoslavije*. Beograd 1991 (dalje Zečević, Lekić, *Granice*), 182 strani.

⁷ Zečević, Lekić, *Granice*, str. V-VII.

⁸ Zečević, Lekić, *Granice*, dok. 37, 38, str. 121.

⁹ Uradni list predsedstva slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije, 33-231/ 8. 9. 1945.

"povzročajo neugodni izpadi", ki škodujejo interesom tamkajšnjega prebivalstva in "ugledu ljudske oblasti". Pozval je Predsedstvo skupščine, naj ustanovi komisijo, ki naj vsa sporna vprašanja reši v soglasju s federalnima vladama.¹⁰

V začetku novembra 1945 je nastal dokument naslovljen na hrvaško ministertvo za notranje zadeve, v katerem je podan zgodovinski oris spornega območja Štrigove. V tem dokumentu (pisec ni naveden) gre za dokument iz fonda Komisije državne kontrole Vlade FLRJ, so bile navedene hude obtožbe na račun ravnanja slovenskih oblasti v Štrigovi. Povedano je, da je bilo po uradnem jugoslovanskem popisu leta 1931 v občini Štrigova med 6424 prebivalci 6278 Hrvatov in 108 Slovencev, vendar ker je bila občina Štrigova vključena v Ljutomerski okraj oziroma v Dravsko banovino, se je "takoj začelo z nasilno slovenizacijo prebivalstva in uvajanje slovenskega jezika v šole in tudi v upravo". Za dobo po drugi svetovni vojni, ko je bila Štrigova vključena v Slovenijo, pa je v dokumentu navedeno, da so "vodstveni kadri" iz okraja Ljutomer "podpirali šovinistične in oportunistične težnje neznanega števila posameznikov", kar je po mnenju pisca potrjevalo tudi odprtje šole v slovenščini in izpade proti hrvaškemu prebivalstvu. Poročilo med takšnimi izpadi navaja "napad nekih neodgovornih elementov izvršen dne 13. 1. 1945¹¹ na sekretarja okrajnega odbora Ljudske fronte v Čakovcu, ki so ga ob tej priliki oklofutali." Slovenska milica naj bi tudi prepovedovala prebivalstvu hoditi na sejem v Čakovec. "Iz vsega tega se vidi, da je na tem ozemlju izzvana nacionalna mržnja, in je posameznikom omogočeno, da odkrito agitirajo proti Hrvatom in Hrvaški in celo odkrito pretijo," je zapisal pisec in v nadaljevanju poročal o sestanku s "tovariši" iz Slovenije. Iz okraja Ljutomer so bili na pogovorih sekretarka okrajnega LO Danica Badovinac, in iz okrožja Maribor člana okrožnega LO Anton Peterin in Jože Pavlič, ta je bil tudi javni tožilec ter predstavnik slovenskega notranjega ministra, njegov pomočnik Boris Trampuž.

Na tem sestanku, bil je 28. oktobra, je po mnenju pisca poročila prišlo "do izraza nepravilno mišljenje tovarišev iz Slovenije", ki "nezadostno razumejo bratstvo in enotnost". Do takšne ocene je pisec prišel, ker so Slovenci predlagali, da se vprašanje spornega območja reši s plebiscitom. Na tem sestanku pa so vseeno sprejeli rešitev: v okraju Ljutomer naj bi ostali kraji oziroma območja krajevnih ljudskih odborov Razkrižje (z naselji Veščica, Šafarsko, Gibina), Robade (z naselji Strmec, Presika, Leskovčec) in Sv. Urban z vasjo Leskovec. Ti kraji so bili namreč v neposredni bližini Ljutomera in so bili nanj močno gospodarsko vezani. Na koncu je pisec menil, da je to spremembo treba uresničiti šele po volitvah v jugoslovansko ustavodajno skupščino, "ker v nasprotnem primeru zaradi nezdravega ustvarjenega stanja bi imeli lahko negativne posledice na volitvah".¹²

Iz dogovora očitno ni bilo nič in tudi po volitvah ni bilo mejno vprašanje urejeno. V začetku aprila 1946 je so bili namreč ljudski odbori Štrigova, Jalšovec, Grabrovnik, Železna gora, Statinec in Robade pa tudi Razkrižje in Sveti Urban vključeni v okvir LR Hrvaške. V upravni razdelitvi Slovenije iz začetka aprila 1946 ti

¹⁰ Zečević, Lekić, Granice, dok. 30, str. 108-109.

¹¹ Najbrž gre za napako, ki sta jo zagrešila uredilca dokumentov; najbrž je pravilen datum 13. oktober 1945.

¹² Zečević, Lekić, Granice, dok. 78, str. 161-162.

kraji niso bili navedeni.¹³ To pomeni, da jih zakonodajalec, Prezidij SNOS, ob pripravi zakona ni upošteval kot del slovenskega ozemlja, kar je bilo glede Razkrižja in še nekaterih krajev v nasprotju s sklepom sestanka iz konca oktobra 1945 o tem, da ti kraji ostanejo v okviru Slovenije. V novi upravni razdelitvi LRS, uza-konjeni septembra 1946, pa so bili kot del okraja Ljutomer navedeni Razkrižje, Gibina, Šafarsko, Veščica.¹⁴

Hrvaška oblast je začela v začetku aprila 1946 nemudoma vzpostavljati svoje oblastne organe in svoje miličnike. O tem je poročal sekretar OF Razkrižje, ki je zapisal, da ljudje zahtevajo ponovno priključitev k Sloveniji.¹⁵ Priključevanje k Hrvaški je bilo ustavljeno, ker je reagiral tudi okrožni ljudski odbor Maribor, burne pa so bile reakcije prebivalstva. Da ni bil dogovor realiziran, potrjuje dopis Hrvaškega notranjega ministrstva maja 1946 Ljudski skupščini FLRJ, v katerem so ponovili oris mejne problematike vključno s sklepi sestanka 28. oktobra 1945. Ta dopis-poročilo o mejnih vprašanjih med Slovenijo in Hrvaško, vanj je bilo namreč vključeno tudi vprašanje naselij v Beli krajini, je bil poslan z namenom, da jugoslovanska skupščina sprejme zakon o razmejitvi med republikama.¹⁶

Potem ko je bila mejna problematika med republikami očitno že zelo 'vroča', se je nerešenega vprašanja meja med republikami zavedla tudi jugoslovanska vlada in konec maja 1946 poslala republiškim vladam poziv za ureditev ozemeljskih in mejnih vprašanj. Razmejitve sicer niso vezali na rok, vendar so priporočili, da bi bilo treba morebitne ozemeljske ali mejne popravke izvesti čim prej, zato naj republiške vlade "čim prej" dostavijo "eventuelne predloge" o spremembah razmejitve. Predlogi so morali biti natančno razloženi s podatki o nacionalnem sestavu ozemlja, njegove ekonomske vezanosti in z motivi, zakaj se spremembe zahtevajo.¹⁷ To so bila očitno merila, ki jih je bilo treba upoštevati ob morebitnih željah ali zahtevah po spremembi meje oziroma po prehodu v okvir druge republike. Ljudska skupščina FLRJ pa takrat ni obravnavala mejne problematike med Slovenijo in Hrvaško in ni sprejela nobene zakonske rešitve. To se je zgodilo le v primeru sprememb meja med Hrvaško in Bosno in Hercegovino leta 1949, 1953 in 1956. Takrat je Zvezna ljudska skupščina sprejela tudi odlok o odobritvi meje med Slovenijo in Hrvaško v delu Istre. To je bil edini primer, da je jugoslovanska skupščina ravnala v skladu z 12. členom ustave, torej da izvršuje razmejitve ozemlja ljudskih republik.

Že jeseni 1945 so prebivalci na spornem območju izražali željo po priključitvi k Sloveniji. Po navedbi v poročilu, datiranem z 31. oktobrom 1945, kjer naslovnik in pisec v objavljenem dokumentu nista navedena, je bilo povedano, da so prebivalci vasi Železna Gora poslali maršalu Titu prošnjo po priključitvi k Sloveniji. V poročilu je bilo povedano, da so to vodili "Koroščevi ljudje" in da s tem "reakcija dobiva popularnost med ljudmi" ter da se "predstavniki ljudske oblasti, namesto

¹³ Uradni list Ljudske republike Slovenije, 26-119/3. 4. 1946.

¹⁴ Uradni list Ljudske republike Slovenije, 62-242/14. 9. 1946.

¹⁵ Zečević, Lekić, Granice, dok. 79, str. 162.

¹⁶ Zečević, Lekić, Granice, dok. 80, str. 164.

¹⁷ Zečević, Lekić, Granice, dok. 29, str. 108.

da delujejo v duhu bratstva in enotnosti, priključujejo tej kampanji.¹⁸ Vsekakor je pisec poročila o celoviti notranji mejni problematiki v Jugoslaviji želel prikazati problematiko Štrigove kot politični problem in to v okraju, kjer je nova oblast imela politične težave oziroma ni imela podpore, kar se je pokazalo na volitvah v ustavodajno skupščino. Tam je 'črna skrinjica' dobila na zvezni listi 36,7% glasov, več kot oba ljudskofrontna kandidata; prvi je dobil 34,3% in bil izvoljen, drugi pa 28,8%.¹⁹ Nasploh se je politično ta okraj po volitvah ocenjeval kot 'konservativen' ali celo 'reakcionaren' in pod močnim vplivom pastirskega pisma jugoslovanskih škofov, pa tudi druge propagande proti novi oblasti v Jugoslaviji. Večinoma je bilo tam kmečko prebivalstvo pred vojno tradicionalno vezano na katoliško-klerikalno stranko, po vojni pa se jih je močno prijel strah pred 'skupnimi kotli' in kolhozi. Koliko je na slab volilni rezultat v Ljutomerskem okraju vplival mejni spor zaradi Štrigove sicer ni mogoče ugotavljati, je pa dejstvo, da je v vasi Sveti Urban, ki je po dogovoru med delegacijama Slovenije in Hrvaške konec oktobra 1945 sicer pripadla Sloveniji, bil delež v 'črni skrinjici' v vsem okraju največji; od 369 oddanih glasov je bilo v 'črni skrinjici' 277 kroglic (75%).²⁰

Kakšno je bilo vzdušje med ljudmi na spornem mejnem območju, kaže zapisnik izrednega zbora volilcev v Razkrižju iz začetka junija 1946. Udeležilo se ga je okoli 700 oseb, povabili pa so tudi predstavnike okraja Čakovec. Glavni govornik je bil iz Čakovca, ki je povedal, da je prišel na zbor z namenom, da zbranim pove o priključitvi Razkrižja k Hrvaški. Reakcija je bila burna; prisotni so menili, da bi priključitev njihovega kraja k Hrvaški zanje pomenila nacionalno smrt in želeli so vedeti, kdo jih je lahko priključil, kdo je to odločil. Zvedeli so, da je bila to komisija, ki je obiskala Ljutomer. Delegat Čakovca se je strinjal z ljudmi, da zaradi bližine Ljutomera ne želijo pripadati hrvaškemu okraju Čakovec in menil, da ljudi ni mogoče prisiliti, če ne želijo živeti na Hrvaškem in da "prisiljevanja ne bo".²¹ Nasprotovanja so bila tudi v drugih krajih; iz Robade so poslali telegram vladi FLRJ, "ker je napravljena krivica slovenskemu narodu".²²

V začetku junija 1946 je bila ustanovljena nova komisija, ki naj bi rešila obmejni ozemeljski spor med republikama. Ta komisija, vodila sta jo notranja ministra Slovenije in Hrvaške, Ivan Maček-Matija in Ivan Krajačić-Stevo, se je sestala v Ljutomeru 3. junija 1946 v prostorih partijskega komiteja na hitro, "za pet minut"²³ in sprejela sklep o priključitvi celotega območja predvojne občine Štrigova, to je bilo osem krajevnih ljudskih odborov (Razkrižje, Štrigova, Jalšovec, Robade, Slatnjak, Sv. Urban, Železna gora, Grabrovnik) k Hrvaški, torej tudi naselij, ki naj bi po odločitvi prve komisije pripadla Sloveniji. V Razkrižju s tem niso bili seznanjeni, kajti v okrajnem ljudskem odboru Ljutomer jim o teh sklepih niso želeli govoriti, tako da se je predsednik KLO obrnil neposredno na okrožni ljudski odbor Maribor, kjer mu je sekretar potrdil odločitev o priključitvi k Hrvaški.

¹⁸ Zečević, Lekić, Granice, dok. 34, str. 117.

¹⁹ Drago Novak: Volitve v Ljutomerskem okraju v letu 1945 in 1946. Prispevki za novejšo zgodovino, 1997, št. 2 (Ferenčev zbornik), str. 443.

²⁰ Prav tam.

²¹ Zečević, Lekić, Granice, dok. 81, str. 164-165.

²² Zečević, Lekić, Granice, dok. 82, str. 165.

²³ Zečević, Lekić, Granice, dok. 83, str. 167.

Reakcije pri ljudeh teh vasi so bile ostre; najbolj nezadovoljni so bili vaščani Razkrižja in Robada, kjer je živel 95% Slovencev. V Jalšovcu, Sv. Urbanu in Slatnjaku je bilo prebivalstvo mešano, z večino Slovencev, vendar so tudi Hrvati izkazovali željo po priključitvi k Sloveniji, je povedal na 'zaslišanju' pred Kontrolno komisijo zvezne vlade sekretar KLO Razkrižje. V krajih Železna gora, Štrigova in Grabovnik pa je bila večina prebivalcev Hrvatov, med katerimi jih je tudi večina, poleg Slovencev, želela biti vključena v LR Slovenijo. V Grabovniku pa so izrazili željo po upravni vključitvi v Slovenijo, pouk v šoli pa so želeli v hrvaščini; v tem kraju in v Štrigovi naj bi bilo med predstavniki oblasti tudi mnenje, da ni pomembno, kateri republiki bodo upravno pripadali.²⁴

Na odločitev o priključitvi k Hrvaški, ki sta jo sprejela notranja ministra obeh republik na hitro, sta vložila pritožbo na Komisijo državne kontrole zvezne vlade predsednik KLO Razkrižje Simon Kutnjak, tudi član okrajnega ljudskega odbora Ljutomer in na volitvah v ustavodajno skupščino namestnik drugega kandidata na listi OF, in sekretar Ivan Horvatič, član okrajnega odbora OF Ljutomer. Komisija državne kontrole je zato ustanovila še eno, v resnici že tretjo komisijo, za razmejitve med Slovenijo in Hrvaško. V njej sta bila predsednika kontrolnih komisij slovenske in hrvaške vlade, Vida Tomšič in dr. Pavle Gregorič ter Lepa Perović. Najprej je v Beogradu Lepa Perović 'zaslišala' pritožitelja, kasneje pa so njune izjave preverili še z 'zaslišanjem' šefa odseka za notranje zadeve okrajnega LO Ljutomer, ki je bil na šolanju v Zemunu. Člani komisije pa so obiskali tudi prizadete kraje in opravili razgovore z ljudmi 'na terenu', pa tudi s političnimi aktivisti in funkcionarji na obeh straneh meje in že 12. junija napisali poročilo. To je bilo za razmejitve odločilno.

Reakcije na odločitev o priključitvi k Hrvaški so bile zlasti v Razkrižju zelo burne. Ljudje so postavljali slavoloke z napisi "Zahtevamo, da se spoštuje volja ljudstva", "Mi smo Slovenci, Slovenci bomo ostali" in izobešali slovenske zastave. V Ljutomeru so na protestnem zborovanju nosili med ostalimi tudi transparent z napisom "Trst Jugoslaviji, Razkrižje Sloveniji". Hrvaške oblasti, ki so po sklepu komisije Maček-Krajačić smatrale to ozemlje kot del LR Hrvaške so reagirale in zapirale ljudi; ko so zaprli neko žensko, je pred miličniško postajo demonstriralo 40 žensk, katere so tudi za kratek čas priprli. Na zaslihanje je moral v Čakovec tudi predsednik KLO Razkrižje Kutnjak. Zanj pa je bila ugotovitev Kontrolne komisije, da je "kulak" in da je storil nekaj gospodarskih nepravilnosti in prekrškov. Komisija je ugotovila, da je hrvaška milica s svojimi postopki razmere še bolj zaostрила in da je miličnikom v Štrigovi za grobo postopanje z ljudmi dajal spodbudo komandant okrožne milice iz Varaždina.²⁵

Po mnenju dveh najaktivnejših 'borcev', da ostane Razkrižje v Sloveniji, predsednika in sekretarja KLO Razkrižje, so bili razlogi za to predvsem ekonomski, namreč oddaljenost krajev od okrajnega središča, Ljutomer na eni in Čakovec na drugi strani, oziroma oddaljenost od trga, pa tudi nacionalni. Oba sta menila, da so ti kraji kulturno in prosvetno vezani na Slovenijo in na slovenski jezik, politično pa vezani na Osvobodilno fronto. Med krajani Razkrižja je namreč močno nego-

²⁴ Zečević, Lekić, Granice, dok. 82, str. 165-166.

²⁵ Zečević, Lekić, Granice, dok. 84, str. 171.

dovanje zbudil prihod dveh hrvaških učiteljev le nekaj dni po dogovoru Matija Maček-Stevo Krajačić o priključitvi k Hrvaški, ko sta želele prevzeti šolo. V Razkrižju je namreč pouk že od leta 1931, ko je bil kraj sicer v Savski banovini, potekal v slovenščini. Kmetje so pretestirali pred šolo, tako da sta učitelja odšla v Ljutomer na partijski komite izvesti prevzem šole, sekretar okrajnega komiteja pa je izdal slovenskim učiteljem dekret, da morajo v štirih dneh šolo zapustiti. Partijski sekretar, po rodu iz Ribnice na Dolenjskem, poslan je bil v Ljutomer potem, ko je oblast doživela na volitvah v ustavodajno skupščino poraz, pa je krajanu Razkrižja, ki je o tem pripovedoval v Ljutomeru, zagrozil z aretacijo. Na krajane Razkrižja pa so po pripovedovanju predstavnikov tamkajšnje oblasti vplivali tudi hrvaški duhovniki, ki so zahtevali "od vsakega da se ne imenuje več Slovenca, da ne bo hodil na sestanke in da na njih ne bo vpil, da je Slovenec."²⁶

Navedbe iz pritožbe in izjave predsednika in sekretarja KLO Razkrižje je na terenu preverila komisija Kontrolne komisije. Ugotovila je, da je vprašanje vključitve ozemlja predvojne občine Štrigova predvsem izraz hrvaških politikov iz Čakovca in Varaždina in ne želja tamkajšnjega prebivalstva ter da večina prebivalstva nima "posebno oblikovane zavesti o narodni pripadnosti" ter da so se opredeljevali za Medjimurce. Na koncu je komisija Komisije državne kontrole ugotovila, da pripada predvojna občina Štrigova zgodovinsko Medjimurju in s tem k Hrvaški, da pa je "prodiranje slovenskega narodnega občutka" začel Korošec in da kampanjo vodijo "bivši Koroščevi agitatorji" in sprejela sklep, da območja KLO Razkrižje in Robađe pripadejo LR Sloveniji, ostali del predvojne občine Štrigova pa LR Hrvaški. Mejo naj bi potegnili komisiji okrožnih odborov Maribor in Varaždin ter da se na naslednjem zasedanju Skupščine FLRJ sprejme zakon o razmejitvi med republikama, v katerem bo rešeno tudi mejno vprašanje v Beli krajini.

S tem je bilo vprašanje meje med Slovenijo in Hrvaško na območju med Prlekijo in Medjimurjem rešeno, čeprav zvezna skupščina ni nikoli izdala zakona o razmejitvi med republikama. Leta 1955, ko se je pripravljala v zvezi z komunalnim sistemom nova upravna ureditev, je sicer prišlo do razprave v Razkrižju za priključitev k Hrvaški, vendar po mnenju predstavnika UDV iz Murske Sobotice, ki je poročal v Ljubljano na 'notranje ministrstvo', to ni bilo resno. Za priključitev k Hrvaški so se takrat navduševali štirje večji kmetje, ki so to utemeljevali s parolo, da so na Hrvaškem manjši davki in da tam nimajo zakona o viničarjih. V tej depeši je omenjen tudi problem hrvaškega župnika v Razkrižju in verskih obredov ter verouka v hrvaškem jeziku.²⁷

Glede cerkvene uprave je ostalo to območje sporno do leta 1994, kar je predvsem zaradi bogoslužja v hrvaškem jeziku med slovenskim prebivalstvom povzročalo odpor. Po sklepu Svetega sedeža je bilo območje Razkrižja zagrebške nadškofije vključeno v mariborsko škofijo.

²⁶ Zečević, Lekić, Granice, dok. 82, str. 168.

²⁷ ARS, IS, kabinet, Boris Kraiger, f. 8 (64); depeša 17. 8. 1955.

***

Drugo večje mejno vprašanje z LR Hrvaško pa je bilo na območju Bele krajine. To je bilo sicer manj politično problematično in občutljivo, zato najbrž ni bilo potrebno 'prenesti' reševanje na zvezni nivo, tako da o tem v zveznih državnih organih ni dokumentov. Konec oktobra 1946 je le ugotovljeno, da bo tudi za to območje sprememba meje na Kolpi vključena v predviden zakon o razmejitvi med republikama,²⁸ katerega naj bi na priporočilo Komisije državne kontrole vlade FLRJ sprejela zvezna skupščina. Povsem brez problemov je očitno bilo rešeno vprašanje upravne oziroma republiške pripadnosti predvojne občine Radatovići; pred drugo svetovno vojno je bila sicer upravno priključena k Dravski banovini, po vojni pa je bila vključena v Hrvaško razen naselja Drage. Meja v Beli krajini je bila namreč formirana na razmejitvi, kakršna je bila vzpostavljena med italijansko okupacijsko upravno enoto Ljubljansko pokrajino in NDH sklenjeni z državnimi pogodbami 18. maja in 8. julija 1941. Takrat so bile v okvir Ljubljanske pokrajine vključene tudi vasi Marindol, Milići, Paunovići, ki so na na levem, slovenskem bregu Kolpe, a so bile pred drugo svetovno vojno zaradi narodnostne oziroma verske pripadnosti prebivalstva v okviru Savske oziroma banovine Hrvaške. V prvi povojni upravno razdelitvi Slovenije iz začetka septembra 1945 so bile te tri vasi v okraju Črnomelj.²⁹ Prebivalci so sicer zahtevali priključitev k Hrvaški, vendar je po pogovorih med predstavniki obeh republik meja ostala na reki Kolpi. Maja 1946 je hrvaško notranje ministrstvo poslalo dopis zvezni Ljudski skupščini, v katerem so poročali, da so prebivalci teh treh vasi podali prošnjo, da naj zvezna skupščina te kraje priključi te kraje k Hrvaški. Pobudo za priključitev k Hrvaški so vodili ljudje, ki naj bi bili znani kot prekupčevalci, mnogi podpisi na prošnji poslani v Zagreb pa naj bi bili ponarejeni. V prošnji so bili navedeni razlogi: nacionalni sestav, namreč večina je bilo Srbov, da so pred vojno že bili upravno v Hrvaški in da jih na Hrvaško veže jezik, običaji in "večja možnost kulturno-prosvetnega dela v njihovem materinem jeziku", pa tudi ekonomska vezanost na Karlovac. Navedeno je bilo še, da je o tem dosežen sporazum s Slovenijo, ni pa bilo povedano kdaj, kdo in s kom.³⁰ Zakon sicer ni bil nikoli sprejet, območje Marindola pa glede na upravno ureditev ni bilo v začetku februarja 1948 več v Sloveniji.³¹ V času popisa prebivalstva marca 1948 so bile sporne belokranjske vasi z levega brega Kolpe del Hrvaške. V LR Slovenijo so bile predvsem zaradi vztrajanja večine prebivalstva ponovno vključene leta 1952; merilo je 958 ha (9,58 km²).

V Beli krajini pa je bil vključena v Slovenijo tudi Draga, naselje pri Suhorju, predvojno v okraju Radatovići, ki je bilo v času vojne del NDH. Ta kraj, kjer so živeli prebivalci srbske narodnosti, je bil vključen v Slovenijo na željo prebivalcev zaradi gospodarske in prometne vezanosti na Metliko. Ozemlje vključeno v Slovenijo je merilo 335 ha (3,35 km²).

²⁸ Zečević, Lekić, Granice, dok. 34, str. 117.

²⁹ Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije, 33-231/8. 9. 1945.

³⁰ AS 223, IS LRS, kabinet B. Kraigherja, f. 8; Poročilu o razmejitvi med LR Slovenijo in LR Hrvaško, 12. 9. 1955.

³¹ Uradni list Ljudske republike Slovenije, 9-55/23. 2. 1948.

Glede na predvojno upravno ureditev oziroma banovinske meje je bila sprememba meje izvedena tudi na območju Drage, Trave, Žurge, Osilnice in Bosiljeve Loke. To ozemlje, pred vojno je bilo v okviru Banovine Hrvaške, je merilo 11.769 ha (117,69 km²).

***

Prvič je bila meja med jugoslovanskima republikama po 2. svetovni vojni začrtana v Istri. Jasna meja med Slovenci in Hrvati ni bila tam nikdar postavljena. Obstajale so upravne in sodne meje, ne pa politične, ki bi temeljile na etnični pripadnosti tamkajšnjega večinskega prebivalstva. Ozemlje Istre do mirovnega sporazuma z Italijo, podpisanega v Parizu 10. februarja 1947 oziroma do septembra 1947, ko je mirovni sporazum začel veljati, ni bilo vključeno v jugoslovansko državo, temveč je bilo v con B Julijske krajine pod upravljanjem Vojaške uprave jugoslovanske armade. Takrat je bila potegnjena razmejitev med slovenskim in hrvaškim delom Istre. Šlo je v resnici za razmejitev upravnih enot, okrajev Koper in Hrpelje-Kozina na slovenski in okrajev Buje in Buzet na hrvaški strani. Osnova razmejitev je bila na etnični pripadnosti večinskega prebivalstva, na eni strani slovenskega, na drugi hrvaškega. Meja med Slovenci in Hrvati v Istri je bila predstavljena leta 1948 očitno po zbiranju informacij na terenu je potekala tako:

„Pričenši na zapadu pri Jadranskem morju tvori reka Dragonja, ki se izliva v morje v Sičjolskem zalivu (Vallone Sicciole) narodnostno mejo med Slovenci in Hrvati od samega izliva navzgor proti izviru in sicer do točke, ki leži na reki Dragonji južno od frakcije Hrpeljci (kat. občina Boršt), vendar pa tako, da se je po zadnjem popisu prebivalstva (december 1947) tudi prebivalstvo naselja Škudelin (kat. občina Kaštel), ki leži južno od reke Dragonje, priznalo Slovencem.

Južno od frakcije Hrpeljci narodnostna meja zapuša Dragonjo, se obrne proti jugo-vzhodu, ter pusti vas Kučibreg (kat. občina Topolovec) na Hrvaškem, a vasi Topolovec in Hrvoj (kat. občina Topolovec) na slovenskem narodnostnem ozemlju. Ko prekorači državno mejo med STO in Jugoslavijo, se v ostrem klinu obrne proti jugu ter tako obide naselje Močenigi (kat. občina Topolovec), ki imajo hrvaško prebivalstvo. Južno od Abitantov (kat. občina Gradinja), ki so slovensko naselje, se nadaljuje narodnostna meja v pravcu vzhoda, pri čemer so Toniši (kat. občina Šalež) slovenska, a Kluni (kat. občina Zrenj) hrvaška frakcija. Frakcija Banići ostanejo na hrvaškem ozemlju, a frakcija Radini (severno od Saleža) imajo mešano slovensko in hrvaško prebivalstvo.

Severno od vasi Štrped, ki ima hrvaško prebivalstvo, prekorači narodnostna meja državno cesto Sočerga-Buzet, pusti naselje Sveti Duh na hrvaškem ozemlju, ter se nato v severo-vzhodnem pravcu nadaljuje do kote 882 vzhodno od Rakitovca, ki je slovenska vas. Tu zadobi narodnostna meja severno-zapadni pravec ter nato v velikem polukrogu obide celo katastrsko občino Jelovice, ki imajo hrvaško prebivalstvo, pusteč na severu v slovenskem narodnostnem ozemlju katastrsko občino Podgorje in katastralno občino Golac z vsemi svojimi frakcijami (Brdo, Gojaki, Golac in Zagrad).

Od kote 1025 se nadaljuje narodnostna meja v ravni črti proti vzhodu preko kot 856, 901, 812, tako da katastralna občina Mune s kraji Vele in Male Mune ostanejo hrvaške, a vasi Poljane (kat. občina Poljane), Podgrad (kat. občina Pod-

grad), Račice (kat. občina Račice), Starad (kat. občina Starad), Pasjak (kat. občina Pasjak) in Šapjane (kat. občina Šapjane) slovenske.

Južno od železniške postaje Šašjane prekorači narodnostna meja železniško progo Št. Peter na Krasu-Reka, a južno od vasi Rupa (kat. občina Rupa) magistralo Trst-Reka.

Severno od vasi Lipa (kat. občina Lipa), ki je hrvaška vas, spremeni narodnostna meja pravec E v NEE, ter južno od Sušaka (kat. občina Sušak), ki je slovenska vas in severno od Lisca (kat. občina Lisac), ki je hrvaška vas, prehaja v redko ali pa sploh nenaseljeno hribovito ozemlje Snežniškega masiva, dokler ne doseže staro jugoslovansko-italijansko državno mejo.³²

Čprav so v krajih Rupa, Šapjene, Pasjak in Brdce živeli prebivalci, ki so se leta 1945 v popisu, izvedenem v coni B Juliske krajine izrekli večinoma za Slovence (v Rupi 96,1%, v Šapjanah 94,6%, v Pasjaku 98,5%, v Brdcih 100%), pa so se zaradi ekonomske odvisnosti teh naselij od Reke in tudi zaradi boljše zagotovljene preskrbe v LR Hrvatski, leta 1947 odločili za priključitev k Hrvaški. Do leta 1918 so namreč spadali ti kraji v okraj Volosko-Opatija; leta 1942 pa so ti kraji po dogovoru slovenskih in hrvaških partizanov spadali k Sloveniji, v okvir delovanja slovenskih partizanskih enot in organov.³³

Prva etnična razdelitev Istre med Slovence in Hrvate je bila izvedena v času vojne, februarja 1944, ko sta se v vasi Maliji nad Lucijo pri Piranu sestala predstavnika slovenskih in hrvaških vojaško-politični organov narodnoosvobodilnega gibanja, da sta se dogovorila glede organizacijsko teritorialne razmejitev zaradi vojaško-operativnih razlogov. Vojaško-operativna razmejitev je bila tudi prva etnična razdelitev Istre med Slovenci in Hrvati.³⁴ Takrat sta se pogajalca sporazumela, da bo meja tam, "kjer se konča ozemlje, ko govorijo ljudje izrazito slovensko". Meja, ki sta jo načrtala na tej osnovi je potekala: od izliva Dragonje v morje, po njenem toku navzgor do pod vasi Topolovec, od te pa so bile vasi na vzhodu do nad Šterpeta pred Buzetom slovensko ozemlje, od tam pa je tekla mejna črta na sever proti pogorju Čičarije in na prelaz Mala vrata.³⁵ Milan Guček, ki je s slovenske strani načrtal to mejo, je v pripombah, ki jih je poslal na pripravljen zemljevid Slovenije in njene upravne razdelitve pripravljen novembra 1944 v Znanstvenem inštitutu predsedstva SNOS, zapisal: "Ostrega prehoda med slovenskim in hrvaškim življenjem itak ni." Natančneje pa je opredelil mejo v Istri: "Od morja teče proti toku reke Dragonja do pod vasi Brič, kjer se obrne na višine jugo-vzhodno in zajame skrajne vasi Kučibreg, Topolovec, Abitante, Reperca, Kljune, Flege, Žonte do potoka Brečana. Tu se obrne na sever do pred vasi Črnica, kjer krene na vzhod oziroma na severo-vzhod pod vasjo in železniško postajo Rakitovec in nato dalje severo-vzhodno proti Čičariji. Vsi kraji, ki so severno od te

³² AS 1569, Centralni komite KP Svobodnega tržaškega ozemlja, Pokrajinski agitprop KPJK.

³³ AS, IS LRS, kabinet B. Kraigherja, f. 8; Poročilo o razmejitvi med LR Slovenijo in LR Hrvaško, 12. 9. 1955.

³⁴ Leon Marin: Dogovor o organizacijsko-teritorialni (vojaškooperativni) razmejitvi je ostal temelj za poznejšo mejo med republikama. Vprašanje oblikovanja slovenskega etničnega in dr. žavnega prostora s posebnim poudarkom na slovensko-hrvaški meji v Istri. Ljubljana 1998, str. 53.

³⁵ Milan Guček: Počakaj do prihodnje pomladi. Koper 1959, str. 196-200.

črte, pripadajo slovenskemu narodnostnemu ozemlju.”³⁶

Takšna razmejitvev je obveljala tudi v coni B Julijske krajine. Po podpisu mirovnega sporazuma z Italijo februarja 1947, ko je bilo ustanovljeno Svobodno tržaško ozemlje, razdeljeno na dve coni, je bila v coni B, kjer je bilo kot teritorialno-oblastna organizacija vzpostavljeno Istrsko okrožje z dvema okrajema, Koper in Buje, po mejni črti na Dragonji, vzpostavljena razmejitvev med tema okrajema. Ta razmejitvena črta med okrajema cone B STO je po podpisu londonskega sporazuma oktobra 1954, ko je ozemlje cone B STO prešlo pod suverenost Jugoslavije, postala v resnici prava meja med republikama jugoslovanske federacije.

Bilo je sicer nekaj sprememb po uveljaviti mirovne pogodbe z Italijo na območju od Topolovca do Črnic, kjer je hrvaška stran zahtevala obnovo stare upravne meje. V okvir LR Hrvaške so prešle katastrske občine Topolovec, Gradin, Sočergo in Črnica. Razen zadnje so bile vse zaradi želje oziroma zahtev tamkajšnjih prebivalcev vrnjene v LR Slovenijo.

Sporno med Slovenijo in Hrvaško je postalo območje na vzhodnem pobočju Koprskih brd, v notranjosti slovenskega dela Istre, s krajema Gradin in Pregara. Za oblastne organe obeh republik to ni bilo niti sporno, bolj so nasprotovanje zaradi vključitve k Hrvaški izražali tamkajšnji prebivalci. Ti so bili po večini Slovenci, saj se jih je po štetju leta 1945 kar 87,3% izreklo za Slovence. Po koncu vojne so bili ti kraji vključeni v okraj Koper, ki je bil v okviru cone B Julijske krajine. Po formiranju cone B STO so postali del okraja Sežana. To so ostali do aprila 1947, ko so bili s sklepom Oddelka za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti pri Predsedstvu Vlade LRS krajevni ljudski odbori Gradin, Pregara in Črnica vključeni v hrvaški okraj Buzet. O tem sta se pred tem, februarja 1947 pogovarjali komisiji CK KPS in KPH.³⁷ Ljudje, ki so se na ‘plebiscitu’ o pripadnosti teh k slovenskemu ali hrvaškemu narodnoosvobodilnemu gibanju, ki ga je leta 1944 izvedel na tem območju Okrožni odbor OF za Slovensko Istro, večinsko izrekli za pripadnost k Sloveniji, so začeli izražati nezadovoljstvo. Vrstila so se množična protestna zborovanja, oblastni in politični organi so dobivali resolucije, katerih pobudniki so bili člani KP in SKOJ. Skupino, ki pa je bila za priključitev k Hrvaški, pa so sestavljali “reakcionarni elementi” z župnikom iz Pregare na čelu. Še pred priključitvijo k Hrvaški so se predstavniki okraja Sežana, sekretar okrajnega komiteta KPS, šef odseka za notranje zadeve OLO Sežana in pooblaščenec UDV dogovorili s predstavniki okraja Buzet, da bodo na območju Gradina, Pregare in Črnice ostali slovenski učitelji in slovenski miličniki.³⁸ Te pa so hrvaške oblasti takoj zamenjale s hrvaškimi, slovenski učitelji pa so ostali do leta 1949.³⁹ Kljub protestom pa so politično-oblastni organi sežanskega okraja videli v tem “načrten razdor enotnosti in bratstva” in bili mnenja, da ni potrebno spremeniti sklepa o priključitvi k Hrvaški,

³⁶ ARS III, f. 451, II/3.

³⁷ Poročila oziroma zapisnika tega sestanka ni moč dobiti, kar so ugotavljali že septembra 1955 poročilu o razmejitvi med LR Slovenijo in LR Hrvaško pripravljenem za Izvršni svet LS LRS. ARS, IS, Kraigherjev kabinet, f. 8.

³⁸ ARS I, CK ZKS 3, Okrajni komite KPS Sežana, šk. 30.

³⁹ Pokrajinski arhiv Koper (dalje PAK), Izjava Danila Petrinje, 11. 7. 1955.

marveč začeti z gradnjo ceste, ki bo omogočala lažjo dostopnost do Buzeta.⁴⁰ Mnenje, da glede geografske lega spadajo ti kraji k okraju Koper, je podal tudi geograf dr. Svetozar Ilešič, ki je skupaj s predstavniki CK KPS še pred odločitvijo o priključitvi k Hrvaški, sodeloval pri pogovorih s hrvaško stranjo.⁴¹ Protesti niso prenehali, ljudje so bili zelo ogorčeni in so večkrat celo napadli aktiviste, ki so jim prišli utemeljevati priključitev k Hrvaški, bojkotirali so direktive iz Buzeta in demonstrativno niso plačevali davkov, prejemati pa niso hoteli niti živilskih nakaznic. Mnogi medvojni aktivisti narodoosvobodilnega gibanja so bili postavljeni pred sodišče "pod pretvezo, da širijo nacionalno mržnjo in šovinizem".⁴²

Potem, ko je po podpisu Londonskega sporazuma postalo ozemlje cone B STO del Jugoslavije, se je med prebivalci teh krajev še okrepilo prepričanje za priključitev k Sloveniji. Najbrž pod tem vtisom je v 3. decembra 1954 sprejel okrajni ljudski odbor Buzet sklep o vključitvi območja občine Gradina k Sloveniji. To so utemeljili z geografskim, ekonomskim in narodnostnim razlogom, ker so bili mnogi zaposleni v Kopru, pa tudi "viški pridelkov iz te občine se prodajo v Kopru", za Slovence pa se je opredeljevala večina prebivalcev.⁴³ O tem sklepu so obvestili Izvršni svet LR Hrvaške, vendar se ni do poletja leta 1955 zgodilo nič, zato je konec junija 1955 predsednik okrajnega ljudskega odbora Buzet na množičnem sestanku v Gradinu izjavil, da če se ne bodo pristojni republiški organi dogovorili, bo kraj poslej spadal v okraj Buje. To je spodbudilo prebivalce, da so poslali na okrajni ljudski odbor Koper delegacijo, ki je zahtevala priključitev k Sloveniji.⁴⁴ Teden dni kasneje sta se sestali delegaciji izvršnih svetov Slovenije in Hrvaške. Sprejeli do sklep, da se območje občine Gradin priključi k LR Sloveniji. Na tem sestanku pa so sprejeli še sklep o razmejitvi v dolnjem toku reke Dragonje po "faktičnem stanju, t.j. od izliva reke Dragonje v morje, pa do mosta preko Dragonje, ki je nahaja pod vasjo Kaštel, ter dalje navzgor po sedanjem stanju."⁴⁵ To poročilo je odobril tudi Izvršni svet LRSlovenije.

Decembra 1955 je sabor LR Hrvaške sprejel sklep o priključitvi krajev Abitanti, Belvedur, Brezovica, Gradin, Koromači-Boškini, Močunigi, Pregara in Sirči k Sloveniji. S tem je soglašala slovenska skupščina,⁴⁶ to spremembo pa je potrdila tudi jugoslovanska zvezna skupščina,⁴⁷ v skladu z jugoslovansko ustavo. To pa je tudi edini primer, da je bil postopek določanja meje med Slovenijo in Hrvaško uradno, z zakonom urejen in zaključen.

Na območju Dragonje pa se je kmalu po vključitvi okrajev Koper in Buje k Sloveniji oziroma k Hrvaški pojavilo vprašanje razmejitve. Ko je bilo leta 1952

⁴⁰ ARS I, CK ZKS 3, Okrajni komite KPS Sežana, šk. 30.

⁴¹ PAK, Poročilo o razmejitvi med LR Slovenijo in LR Hrvaško na območjih okraja Koper v LR Sloveniji ter okrajev Buje in Buzet v LR Hrvatski, 6. 7. 1955.

⁴² PAK, Izjava Danila Petrinje, 11. 7. 1955.

⁴³ Po popisu prebivalstva leta 1953 se je v občini Gradenj opredelilo za Slovence 790 prebivalcev, 114 za Italijane in 100 za Hrvate. ARS, IS, Kraigherjev kabinet, f. 8; Poročilo o razmejitvi med LR Slovenijo in LR Hrvaško, 12. 9. 1955.

⁴⁴ PAK, OLO Koper; Uradna zabeležka z dne 6. 7. 1955.

⁴⁵ PAK Zapisnik z dne 14. 7. 1955.

⁴⁶ Uradni list Ljudske republike Slovenije, 7-22/23. 3. 1956.

⁴⁷ Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije, 15-142/ 4. 4. 1956.

Istrsko okrožje oziroma cona B STO upravno ozemeljsko razdeljena v skladu z jugoslovansko ureditvijo na okraje in občine, je bilo glede razmejitve med okrajema Koper in Buje na Dragonji to različno tolmačeno. Hrvaška stran je želele mejo po toku reke, slovenska pa po meji katastrske občine, ki je segala na levi breg reke, vse do vznožja hrbta hribov. Razlika je znašala 92 ha. O tej razmejitvi so razpravljali predstavniki izvršnih svetov Slovenije in Hrvaške julija 1955 hkrati z vprašanjem območja Gradine, za katerega so se dogovorili, da se priključi k Sloveniji, medtem ko do rešitve območja dolnjega toka Dragonje niso prišli. Po mnenju sekretariata za zakonodajo in organizacijo IS LRS iz leta 1956 pa naj bi meja tekla po toku Dragonje, zato so naselja, ki so sicer bili na območju katastrske občine Sečovlje, a so na levem bregu, Mlini, Škrile in Bužin, pripadali Hrvaški.

O mejni problematiki dolnjega toka reke Dragonja je potekala med republikama številčna in večletna stalna korespondenca. Šlo je predvsem za urejanje upravnih in geodetskih vprašanj, ki so imela v veliki meri razloge v urejenju pravnopremoženskih zadev. Želja je bila urediti vprašanje zemljiške knjige in katastrskih operatov. To je bilo sicer predvsem geodetsko vprašanje zaradi regulacije struge Dragonje. Geodetsko vprašanje glede celovitosti katastrskih občin na tem območju ne glede na republiške meje se je vleklo, a do sporazuma med republikama ni prišlo. Kljub pogovorom o meji na toku reke Dragonje od njenega izliva v morje do vasi Kaštel, ni bilo pravno, z izdanim aktom, to vprašanje nikdar urejeno.

S tem je bila slovensko-hrvaška meja v Istri, ki je potekala po mejah katastrskih občin in je bila v resnici administrativnega značaja, na terenu je ni bilo zaznati, vzpostavljena in je ostala nespremenjena do osamosvojitve obeh jugoslovanskih republik junija 1991. Dotedanja republiška meja med Slovenijo in Hrvaško je postala državna meja. Ta na zemljišču še ni označena, obstajajo pa še odprta mejna vprašanja, zlasti glede meje na morju.

